

módszere minden középfokú oktatási intézménynek. Ezeknek a véleményeknek a megfogalmazása is lehet tudatos és jól megszervezett (öreg diákok baráti köre).

A felsorolt pályaválasztást segítő tevékenységek lehetőségek a középfokú oktatási intézmények számára. E munka ösztársadalmi szükségességén túl minden iskola olyan mértékben veszi ki részét ebből, amilyen mértékben tudatosul, hogy az intézményben folyó munka hasznossága csak környezetével való kontextusában ítéltető meg.

DR. ZALOTAY ERZSÉBET
Frankel Leó Szakközépiskola
Hódmezővásárhely

Gondolataim az elfelejtett elemi iskola ürügyén

Az oktatás és nevelés kérdéseivel kicsit is jobban törődők látják, hogy problémáink nem jelentéktelen száma abból adódik, hogyan indulnak neki a ma már egyre hosszabb iskolás éveknek a következő nemzedékek. Engedtessek meg nekem, hogy egy az általános iskolák megteremtése előtti szóhasználatot felelevenítse, az elemi iskola fogalmát, és egy általam fontosnak tartott gyakorlatot ismertessek.

Száz évvel ezelőtt kezdték létrehozni az országban a középiskolák egyre szélesebb hálózatát. Itt szeretném leszögezni, mi volt akkor a középiskola, és én ma is mit tartok annak. Létrejöttük sorrendjében a nyolcosztályos klasszikus gimnáziumok, a négyosztályos – 10-14 évesek számára létrehozott – polgári iskolák, majd a 14–18 évesek számára a kereskedelmi, műszaki, katonai stb. felsőbb középiskolák. Közös vonásuk az elemivel szemben az, hogy itt szakosított oktatás folyt, folyik egy-két tantárgyra képesített tanárokkal. Ezzel ellentétben az elemi iskolák tanítói az egész gyereket, annak képességeit, fejlődését látták régen és látják ma is. Minden tantárgyat ők tanítanak, tanítottak sokszor 2 vagy 4 éven keresztül egy-egy osztályban. Képesítésük a korábbi tanítóképzőkkel szemben ma már nem középfokú, hanem főiskolás képzés.

Ennyit bevezetőben. Most egy jellegzetes szokást ismertetnék annak szemléltetésére, milyen jó pedagógiai érzékük volt a szülőknek a középiskolai hálózat kiszélesedése idején. Ismereteim a századfordulóról, az első évtizedekről, valamint a két háború közötti időről valók. Területileg a Dunántúlról, az Alföldről és Erdélyből. Úgy írom le, ahogy adatközlőim mesélték. Egyik adatközlőm 1898-ban lett első elemista, őt követte három fiatalabb testvére. Az apa MÁV fűtőházi szerelő. „Mind a négyünket a kötelező négy helyett öt évig jártattak az elemi iskolába azért, mert szüleimnek az volt a véleményük, hogy így jobban bírjuk majd a középiskolában a versenyt az úri gyerekekkel. A testvérek közül ketten polgárit végeztek, és tisztviselők lettek, ketten egyetemen tanultak tovább.

Csongrád megyei tanyai tanító közli: „Sok szülő 5–6 elemi után küldte gyermekét a tanyáról a városi polgáriba vagy gimnáziumba, hogy megállja a helyét a városi gyerekek között.” (20-as, 30-as évek).

Passuth László: Kutatóárok című munkájában írja a kolozsvári piarista gimnáziumról az 1910-es évekről: „Az osztályok magvát nálunk a faluról feljött fiúk alkották, s ezekhez húzott az iskola szimpátiája is. Sokan közülük csiki katolikus családok stipendiumos, rendesen hat elemi végzett (épp ezért erősebb s verekedőbb) fiai voltak, vagy pedig román gyerekeket adtak be koszt-kvártélyra s magyar szóra.”

Ezek a példák arra engednek következtetni, hogy az egész országban elterjedt szokás volt, hogy a továbbtanulni szándékozó gyerekek egy részét tovább jártatták elemi iskolába a kötelezőnél. Ha jól belegondolok, főleg fiúgyermekről volt szó. A továbbtanulási szándék pedig arra mutat, hogy nem a buta, nem a leggyengébb gyerekeket akarták így felkészíteni a középiskolai tanulmányokra. Elgondolkozhatnánk ezen a gyakorlaton, különösen, ha eszünkbe jut a mai tizenéves gyerekek jó néhány problémája. Írás, olvasás, számolás és nem utolsósorban beszédképességük megannyi nehézsége. Nő a beszédhibás iskolás gyerekek száma, főleg a fiúk, s ami meglepő, a jobb képességű fiúk között. Arról nem beszélve, hogy a gyerekek ellenállása az iskolai követelményekkel szemben hogyan fokozódik.

Tudom, hogy a fentebb ismertetett, a század első felében honos szülői gyakorlat nem oldaná meg a tizenévesek minden problémáját, de meggyőződésem, hogy egy ilyen gyakorlat enyhítené ezeket. Le kellene szoknunk arról, hogy egy kisgyerek fejlődési ütemét azonosítsuk a benne rejlő tehetséggel. Az egy-két plusz évet a kisiskolások között ne kudarcként, bukásként éljük meg a szülők és a gyerekek. Olyan tanítók irányítása mellett tanuljanak még, akik sokkal jobban meg tudják a gyerekek fejlődését ítélni, mint az egy-két tantárgyra szakosodott tanárok, akár főiskolát, akár egyetemet végeztek. Ők már a különböző szakmákat, tudományágakat követik a gyerekek számára, a felnőtt világ követelményeihez rakják le az alapokat. De az a tízéves kisfiú vagy kislány elég erős-e már erre, vagy még túlságosan gyerek, esetleg fáradékony?

Szülői, nagyszülői és tanári tapasztalataim még más tudományok megállapításai felé is terelek figyelmemet, amelyeket feltétlenül fontosnak tartok, hogy mérlegeljünk. Meglepődve vettem tudomásul az agykutatóknak azt a tapasztalatát, hogy a fiúk agya egészen más ütemben fejlődik, mint a lányoké. Tanári pályafutásom első évtizedeiben és a gyermekeim nevelésénél ez nem volt olyan szembeötlő. Miért vált ez most azzá? Nyilván több oka van ennek. Én csak egyet említenék, mert ennek hatását már jó néhány éve tapasztalom fiúknál is és a lányoknál is, ha nem is egyforma mértékben. Ez pedig a heti tanítási órák számának a megoszlása, köznyelven a szabad szombat hatása az iskolákra. A szülők azt látják, hogy a gyerek többet van otthon, jobban tudják családi programjaikat alakítani, meg azt veszik észre, hogy a gyerek nagyon fáradt. Miért fáradt? Mondunk mi mindent. Elsőszámú ellenségünk a tévé. A másodikról nehezen akarunk hallani, hogy a motorizáció azon szintjén van hazánk, ahol az ólommérgezés az egészséget, a szellemi teljesítményt különösen a gyerekeknél rontja. Hiszen ha ezt tudomásul vennénk, akkor tömegesen kellene lemondanunk az autózásról, amivel pedig éppen a család szabadnapjait tudjuk gazdagabbá tenni. Tehát összeütközésbe kerül a szabad szombat azzal a sajnálatos ténnyel, hogy még nem telik ólommentes benzinnel.

Miért fáradt tehát a kisgyerek és a nagyobb is? Az iskolában öt nap alatt akarjuk megtanítani azt, amit azelőtt hat nap alatt értünk el. A gyerekek így veszítenek órákat, továbbá a másik öt tanítási napot terheljük meg egy-egy órával, vagy a megmaradt órák anyagába zsúfoljuk bele a szükséges tananyagot, sokszor a gyakorlás rovására. Sietünk, siettetjük a kicsiket. Ideges lesz a gyerek és a tanítója. És erre épül rá a következő 12–17 tanév hasonló hajtós tempóban. Van, aki bírja, s van, aki nem. Ez pedig nem attól függ, hogy okos vagy buta a gyerek. Száz szónak is egy a vége: adjunk a gyerekeknek még egy kis időt, hogy felkészüljenek a következő évek nem akármilyen feladatainak elvégzésére. Természetesen a gyerek egészségétől, fejlődési ütemétől függően, mert enélkül az esélyegyenlőség humbug.

Az esélyegyenlőséget a köztudat a felsőfokú tanulás problémájaként kezeli, és kétségtelen ma ez közoktatásunk egyik kritikus pontja, de gyökerei mélyen húzódnak az oktatás és az oktatás előtti életkoron egészen végig. Nagy Gyula a Kelet-Magyarországi Pedagógiai Szemle 1995/2. számában kritikus teljesítményszónának nevezi a tanulási nehézségekkel küszködő, (vagy) tanulásban akadályozottnak tekinthető gyerekek nem kis létszámát. „Becsült adatok szerint az általános iskolások – mintegy – egyharmada a kritikus zónában (vagy annak közelében) található.”

Mit lehet tenni? Nyilvánvaló, hogy egyetlen csodaszer nem létezik. Már eddig is sokféle javaslat, próbálkozás volt, és eredmények is születtek. A probléma méretei mégsem csökkennek. Nem mentesíti az oktatásügyet a nehéz feladat alól az sem, hogy az okok jelentős része nem is az iskolákban keletkezik, hanem demográfiai jellegű. Ehhez az oktatásügynek kell alkalmazkodnia.

Fentebb említettem, hogy száz évvel ezelőtt, amikor egyre szélesebb körben vált igényné, hogy a gyerekek középiskolát végezzenek, milyen bölcs volt sok szülő, okosan fel tudta mérni a gyerek teherbíró képességét. Csak a szülők voltak bölcsek? Passuth László azt írja, hogy a kolozsvári piarista tanárok kedvencei voltak a hat elemi végzett székely fiúk. (A tévedés elkerülése végett: a hat elemi után a nyolcosztályos gimnázium első osztályában tanultak tovább.)

A napokban a kezembe került egy levéltári akta 1907-ből. A szabadkai gimnázium igazgatója – Kosztolányi Árpád – két szülő kérvényét terjeszti fel a Szegedi Tankerületi Főigazgatósághoz. Roppant tanulságosak a kérvények és az igazgató véleménye, valamint a tanügyi hatóság döntése. A két gyerek, akiknek a szülei a gyermekük gimnáziumba való felvételét kérik, csupán egy vonatkozásban hasonlítanak egymásra. Mindketten közel három évvel idősebbek, mint a leendő osztálytársaik. A kisebb 13 éves, és a gimnázium I. osztályába szeretné az apa beíratni. Sem a tantestületeket, sem a főigazgatóságnak ez ellen nincs kifogása. A késedelem okára rávilágít, hogy a kisfiúnak és az apának is a családi és keresztnéve egyaránt szerb. Tehát nem magyar anyanyelvűek.

A problémák sűrűsödését lehet sejteni a 17 éves Mátrai Gyulának a IV. osztályba való beíratkozásával kapcsolatban. Özvegy édesanyja szeretné visszajuttatni fiát a középiskolába, de a tanári karnak nem tetszik, hogy nyilvános tanulónak felvegyék. Ugyanis a fiú rakoncátlan és verekedős. A kolozsvári tanárok mosolyognak a kamaszodó fiúk verekedésein. Nos, az említett Mátrai Gyula a II. osztályban bukott. A következő évben inas volt. Oh a klasszikus szülői fenyegetés: „Ha nem tanulsz fiam, suszterinasnak adlak!” Most próbálnánk meg egy 12 éves gyereket „suszterinasnak” adni! A Tankerületi Főigazgatóság ennek a kamasznak is engedélyezte a IV. osztályba való beíratkozást.

Erről az a tény jut eszembe, hogy a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor gimnáziumban a harmincas években a 16-17 éves fiúk bukása, az iskolából való kimaradása szembetűnően megugrik. Botránny is lett belőle. A helyi sajtó megtámadja a tanárokat, hogy szándékosan nyírják a tanulókat. A tanári kar azzal védekezik, hogy az igényességből nem engedhet.

Nos, az igényesség vagy a gyerekekhez való igazodás problémája napjainkra nemhogy csökkent volna, hanem kínzó feszültséggé nőtt századunk végére. Szerencsére komoly útkereséssel is találkozunk. Egyre több szülő tud arról, hogy a nyáron született gyerekeket nem kötelező iskolába adni, mihelyt betöltik hatodik életévüket, és sokan látják is, hogy jó ez így, de még mentegetőzve mondják, hogy a gyerek „évvesztes”. Majd ha a szót is elfelejtjük, az lesz megnyugtató, akkor nem fogjuk feleslegesen hajtani a kisgyerekeket.

Természetesen az általam körbejárandó probléma nem vonatkozik az összes kisiskolásra. Az ambiciózusabb családok jobban tanuló gyermekei számára már kitalálták a négyosztályos gimnáziumok előtti nulladik osztályt, valamint az érettségi utáni előkészítőket, a nulladik évfolyamot, nagyon okosan érzékelve, hogy a megnövekedett tanulmányi időt is növelni kell. A szakközépiskolák is keresik az utat, hány év alatt lehet a diákoknak érettségit és szakmai képesítést is nyújtani. Egyelőre azonban semmi hírt nem hallottam, nem olvastam arról, hogy annál a magas küszöbnél, amelyiket nem minden gyerek tud egyforma könnyedséggel átlépni, nevezetesen az általános iskola alsó tagozatából a felsőbe, a szakosított rendszerűbe való átlépéssel igazából foglalkoznának. Legalább olyan mértékben, hogy a szülők szélesebb rétegének tudomása lenne róla. A vád folyton elhangzik, hogy a gyerekek nem tudnak olvasni, beszélni, meg még mi mindent nem tudnak, de azzal mintha senki sem foglalkozna (talán csak a pszichológusok), hogy a probléma gyökeréig leásson. A szülők rohagnának magántanár után, ha meg tudják fizetni. És mi van, ha nem tudják megfizetni?

Kérdés, csak a családok problémája ez, vagy annál jelentősebb ügy? Száz évvel ezelőtt nem Európát akarták utolérni, hanem csak saját családjukat, gyermekeiket jobb helyzetbe hozni. Ezt okosan nevelési szempontból jó módszerekkel próbálták elérni. Okulhatnánk belőle, levonva azt a következtetést, hogy gyerekeink egy részének lassúbb tempóra lenne szüksége, de igyekvő körünkben a bukás szégyene nélkül hogy lehet ezt elérni? A pszichológusok félreverik a harangot: Növekszik az iskolás korúak között az öngyilkosok száma! Ellenvélemény: ha boldogulni akar az a tanuló felnőtt korában, akkor eredményesnek kell lennie az iskolában is! De mi szükség van arra, hogy minden gyerek ugyanannyi idő alatt érje el a képességeinek megfelelő eredményt? Akkor pedig ki kell találni az ötödik elemet. Nem az elemi-népiskola ötödik osztályát, nem az általános iskola ötödik osztályát. Egy olyan kerülőutat, egy olyan parkoló pályát, ahol sokféle tevékenységgel lehet elérni, hogy megerősödjenek, felkészüljenek olyan tanulásra, ahol már a versenyszellem egyre jobban érvényesül. Kimondottan a képességeket fejlesztenék, sokat olvasnának, beszélgetnének, játszanának, kézügyességet fejlesztenék. Semmi esetre se legyen egy ilyen osztály tananyagközpontú. Ha most példákat hoznék fel, mi mindent lenne jó egy ilyen osztályban csinálni, azt hiszem, lavinát indítanék el. Meggyőződéseim, hogy nagyon sok tanítóban, tanárban rejlenek olyan ötletek, remek javaslatok, amelyeket eddig az oktatásügy nem vett igénybe.

Javaslatomat szeretném más oldalról is megközelíteni. Méghozzá a tanítók és a szaktanárok munkakörülményei felől. Másfél-két évtizeddel ezelőtt a napisajtó felkapta a témát, hogy nem lehet eredményesen tanítani, ha egy tanítóra negyven kis nebuló jut. Meg se lehet mindegyiket rendszeresen ismerni. Úgy éreztem, sok igazság van benne, és vártam a folytatást, hogy majd foglalkoznak a felső tagozattal és a középiskolával is. De hiába vártam, úgy látszik a sajtónak ez már túl bonyolult lett volna. Bosszankodtam, és a saját iskolánkra vonatkozóan elvégeztem egy számítást. A kérdés az volt: egy tanárnak hány fiatalot kell megismernie? Szakközépiskola lévén, a nálunk tanító tanárokat három csoportra osztottam:

Az elsőbe, akik szakmai tárgyakat magas óra számban tanítanak egy-egy osztályban;

A másodikba, akik heti három órában tanítják a tantárgyukat;

A harmadikba, akik heti két órában.

Nyilvánvaló volt, hogy aki magas óraszámban tanítja tantárgyát, az kevés osztályban, egy tagozaton kevesebb gyereket tanít, és sokszor ugyanazokat 3-4 évig. Tehát módja van sokkal alacsonyabban megismerni tanítványait, mint a többi tanárnak.

A számok előzetes feltételezéseim alapján is meglepetést jelentettek számomra. Pedig ügyeltem arra is, hogy ha egy kollega két tantárgyat tanít egy osztályban, azt az osztályt ne számoljam kétszer.

A végeredmény:

1. A szakmai tantárgyakat tanítóknak, gyakorlatvezetőknek 70-80 tanuló kellett megismerniük.

2. A heti háromórás tantárgyat tanítóknak 150-160 gyereket.

3. A heti kétórás tantárgyak estében 250-260 tanuló tanít egy tanár.

Ezek a számok ijesztőek. Ilyen idegi megterhelés mellett mennyire lehet minden egyes tanuló megismerni, jól megismerni? Gondolom, nem szorul magyarázatra, hogy ilyen helyzetben mekkora a hatékonysága az oktatásnak, különösen a nevelőmunkának.

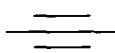
Kétségtelen, a helyzet enyhült, amikor már 30 főben maximálták az osztályok létszámát. (A 70-es évek vége.) A tanulók megismerésének lehetősége javult, amikor megszülettek a csoportbontások. Gazdasági okok miatt most éppen visszafele kezd fordulni a kerék. Hogy az ördögöt a falra fessek, megemlítem, hogy 1943-ban, amikor sok férfi tanítót, tanárt behívtak, kivitték a frontra, akkor a mi 28-as létszámú, remek kis osztályunkat összevonták a párhuzamos osztállyal, és egyszeriben 55-en lettünk. Tehát gyermekfejjel is tapasztaltam, milyen másképp viselkedtünk, mint azelőtt. Abban a tanévben a tanyavilágban iskolákat kellett összevonni. Egy kis ideig meg is kapta a másik iskoláért a tanító az óradíjat, de a pénzügyminisztérium felébredt és határozott: a

plusz óradíj csak akkor jár, ha a tanulók száma meghaladja a 90 főt. A szakmában járatos embernek itt már elakad a lélegzete, a szakmában járatlan felsőhajt: Istenem, háború volt!

Szerencsére most nincs... Gondjaink attól még vannak. Ha gyerekeink, unokáink nem váltják be reményeinket, keressük az okokat. Ki tehet róla? A gyerek? A szülő? A pedagógus? Szegénységünk? Ez is, az is. De kereshetnénk másképp is az összefüggéseket. Tehetnénk esetleg valamit azért, hogy gyerekeinket ne hajszoljuk bele korai zsákutcába. Nem gépek ők, hogy csupán technikákat eszeljünk ki, és ezzel máris tudjuk a fordulatszámot növelni. Meggyőződésem, hogy minden olyan zökkenő, törés a gyereknél, amelyik az erőltetett tempóból származik, többbe kerül, mint amikor hagyjuk a gyereket megérni, a következő feladathoz felnőni. Hogy a kisiskolás a negyedik tanév végére elérte-e az „elemi” ismereteknek, készségeknek azt a szintjét, amikor már további terheket lehet rá rakni, ennek megítélésében a szülő legjobb partnere az a tanító néni, tanító bácsi, aki a gyerek fejlődését több oldalról látja. A későbbiekben a szaktanárok tanítványainknak már csak egy-egy oldalát ismerik.

Az itt felvázolt probléma nemcsak az egyes családok problémája, hanem a nagyra tágult kulturális szakadék miatt társadalmi méretű. Keresnünk kell azokat a megoldásokat, amelyek segítenek abban, minél kevesebb tanuló kerüljön a kulturális szakadék lefelé ívelő ágába.

Befejezésül azt szeretném hangsúlyozni, hogy ha a különböző életkorban lehetőséget adunk egy-egy gyermeknek, hogy egyéni adottságainak jobban megfelelő tempóban tanuljon, járjon iskolába, akkor a megszegyenítő bukások, kudarcok jobban elkerülhetők lennének, kevésbé utátná meg az iskolát, a tanulást, amire a következő nemzedékeknek egész életükben szükségük lesz. Ilyen csomópontnak érzem az óvodából az iskolába lépést, az „elemi” oktatás után a szakosított rendszerűbe való átlépést, az általános iskolából a középiskolába kerülést. A főiskolákra, egyetemre bejutásnál már bevett gyakorlat az egy-két plusz év készületi idő, és mintha a társadalom ezen már nem ütközne meg.

Tisztelt Előfizetőinkhez!

Mindenképpen bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük tisztelettel minden Előfizetőnket, hogy az *1996. évi előfizetési díjat, amely ettől az évtől 300 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények; 11735005-20003933. Aki 200 forintot fizetett be, attól csak a különbözet befizetését kérnénk.*

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA